

אהבת ה' לישראל

"כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזתה, ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם" (ויקרא יד, לד). מה כתוב אח"כ? "וצוה הכהן ופנו את הבית" (ויקרא י"ד, ל"ו). מפרש רש"י: "שאם לא יפנהו [בעל הבית] ויבא הכהן ויראה הנגע, [יהיה] נזקק להסגר וכל מה שבתוכו יטמא. ועל מה חסה תורה? אם על כלי שטף [מתכת ועץ], יטבילם ויטהרו! אם על אוכלין ומשקין, יאכלם בימי טומאתו. הא לא חסה תורה אלא על כלי חרס שאין להם טהרה במקוה [אלא שבירתם היא טהרתם]". עד כאן לשונו. הרי שהתורה חסה על פחות שבכלים שלא ילכו לאיבוד.

וב"תורת כהנים" על פסוק זה הוסיף רבי מאיר: "וכי מה מטמא בנגעים, הרשעים או הצדיקים? הוי אומר הרשעים (שדיברו לשון הרע, עיין רמב"ם, סוף הלכות צרעת פרק ט"ז, הלכה י'). אם כך חסה התורה על ממונו הבזוי, קל וחומר על ממונו החביב. אם כך על רשע, קל וחומר על [ממון] של צדיק!".

יחס נפלא זה שהקב"ה מרחם אף על הרשעים, למדנו גם בבבלי (סנהדרין מו ע"ב). מי שהמיתו אותו מפני שהיה מחרף ומגדף את ה' או עובד עבודה זרה, היו ממיתים אותו בסקילה ואחר כך תולים הגופה על העץ. ואין להלין נבלתו על העץ כי "קללת אלהים תלוי". דרשו את המלים "קל לית", ארמית של "זה לא קל" [בשביל הקב"ה]. והוא כביכול מתאונן "כבד עלי ראשי, כבד עלי זרועי". מפרש מהרש"א כי שני מקומות אלו באיברי האדם שם מניחים תפילין. פירוש לפירושו: חז"ל (ברכות ו ע"א) דרשו כמליצה כאילו הקב"ה עצמו מניח תפילין. ומה כתוב בתפילין של הקב"ה? "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". התפילין שעל הראש (כביכול) והתפילין שעל היד (כביכול) מכבידים עליו יתברך שמו. זאת אומרת הקב"ה מצטער על שפיכות דמיהם של הרשעים.

מעין זה כתב הגאון ר' יהונתן אייבשיץ, ב"יערת דבש" (דרוש ראשון) ביאורו לתפילת "שמונה עשרה", בברכת "רפאנו": "ויכלול כל חולי ישראל וישתתף עמם בצערם, כי הלא הכל נפש אחד וגוף אחד. ואם חלה אחד מישראל הרי קצת מאיבריו חולים וכו', וכן ראוי מאוד להתפלל על כל איש ישראלי, הן (מפאת) [מפני] שאין לך איש מישראל שאין לו חלק ויד במצוות, וחיתה נפשו בגללו. ואם הוא רשע גמור, פשיטא שיש להתפלל עבור בריאותו לבל ימות חייב. ואולי כאשר ישוב לבריאותו יתקן אשר שיחת? ועד יום מותו יחכה לו [ה'] אולי ישוב, ופשיטא שיש להתפלל עבורו. ואם ימות בלי תיקון ח"ו, הרי יחסר אבר מגוף גדול שהוא כללות ישראל שהם כגוף אחד" עד כאן לשונו. [ושורש דבר נמצא בזה חלק א' דף ק"ה ע"א].

אמנם דברי הרב ודאי נאמרו רק כאשר מדובר ברשע בין אדם למקום. אבל אם הוא רשע המציק ומזיק בין אדם לחברו, הא כיצד נתפלל עליו שיחיה? והרי אנו עושים בזה רע לאלו שסובלים ממנו? הא כיצד אפשר להיטיב לחולה זה ובו בזמן להירע לעשרות או למאות אלו שסובלים מרדיפותיו ולבקש עליו מהקב"ה שיחזרהו בתשובה? הרי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות ל"ג): והקב"ה לא יכול להתערב בזה. ועל חילוק זה יש להביא ראיה מדברי ירמיה שקלל לאלו שהציקו לו והלשינו עליו "בעת אפך עשה בהם" (ירמיה י"ח, כ"ג). וכן בזה מוסבר כל רצף קללותיו של דוד נגד רודפיו והמלשינים נגדו (תהלים ק"ט, עיין שם רד"ק פסוק א'. וכן תהלים כ"ח, ג"ה). והרי חז"ל עצמם לימדו אותנו חילוק זה. כך לשון המדרש: "אם אחד מישראל רוצה לשמוח במפלתן של רשעים, באותן המבקשים לעשות רעה לישראל שהם רשעים גמורים, מותר לשמוח ברעתן" (תנא דבי אליהו רבה, י"ח).

אבל באופן כללי למדנו מהסוגיה בסנהדרין (מ"ו ע"ב) שהקב"ה מצטער על הריגתם של רשעי ישראל (רשעים בין אדם למקום), כי היה מעדיף שיתקנו את מעשיהם ולא יזדקק להענישם. ואף חברי סנהדרין שפסקו שיש להרוג מי שעבד עבודה זרה וכיו"ב, היו מתענים אותו היום (סנהדרין סג ע"א) כדי לכפר על נפשותם ("צדקת הצדיק", לר' צדוק הכהן, פסקא קע"ה).

אבל כל הגישה הנ"ל סותרת מאמרים אחרים לחז"ל שהקב"ה ממש שמח באובדן רשעים.

[א] אמרו במשנה סנהדרין (קיא ע"ב) [אמר הקב"ה] "אם אתם עושים דין [כלומר חיסול כל העיר] בעיר הנדחת (שעבדו עבודה זרה), מעלה אני עליכם כאילו אתם מעלים עולה כליל לפני".

[ב] ושוב אמרו (סנהדרין קיג ע"ב): "תנו רבנן, רשע בא לעולם, חרון בא לעולם. רשע אבד מן העולם, טובה באה לעולם".

[ג] ובמדרש הלכה (ספרי, קרח, פסקא קי"ז) "יש שמחה לפני המקום כשיאבדו מכעיסים מן העולם, וכן הוא אומר 'ובאבוד רשעים רנה'. ועוד אומר 'יתמו חטאים מן הארץ, ברכי נפשי את ה'!" [וכבר בארנו במאמר "החטאים האלה בנפשותם", מובא בספרנו זה (מדור היחס לרשעים), שיש הרבה הטועים בדברי ברוריה. היא רק לימדה זכות על מי שחוטא לפעמים, אבל לא על "חטאים" (ט' דגושה, כלומר איננו רבוי של מעשה "חטא", אלא של איש הרגיל בחטא). עליהם ודאי נתפלל "יתמו"]

מי שאינו מתבונן היטב בדברי חז"ל אוהב למצוא פתרון קל: "חילוקי דיעות היו בין חז"ל". אבל כמעט בכל דברי חז"ל אין זה נכון. אלא גם כאן שתי הגישות צודקות, האחת לפני שהרשע בא על עונשו והאחת אחר כך. "כל האומר הקב"ה ותרן הוא, וותרו חייו שנאמר 'הצור תמים פעלו, כי כל דרכיו משפט' (בבא קמא נ' ע"א, ומפרש

רש"י "יפקרו חייו". אבל אחרי שנענש רשע מישראל הוא שב לחיק האומה ונכלל ביניהם. ודאי הקב"ה מצטער שנזקק להענישו.

בזה מוסבר:

[א] כי אחרי שאנו תולים את עובד עבודה זרה והמחרף ומגדף, מתאוונן הקב"ה "קל לית", הקב"ה מצטער על דמו שנשפך.

[ב] וכן למדנו שאסור להוסיף אפילו הלקאה אחת לחוטא הנענש במלקות, "ונקלה אחיך לעיניך" (דברים כה, ג) מפרש רש"י (בשם הגמרא במכות כ"ג.) כל היום קוראו 'רשע'. אבל כיון שלקה קרא לו 'אחיך'.

[ג] וכן מוסבר בזה פסוק תמוה בתהלים (ע"ט, ב) "באו גוים בנחלתך וכו' נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים, [נתנו] בשר חסידיך לחיתו ארץ". קשה להבין, הרי נהרגו מחמת שחטאו. והא כיצד קורא להם "עבדיך", "חסידיך"? אלא כיון שנענשו, חזרו לכשרותם הראשונה. (עיין מדרש תהלים, ע"ט פסקה ד.)

כן לעניין נגעי בתים, כיון שבעל הבית רואה נגע בקירות ביתו כבר נכנס בו פחד שמא ייהרס ביתו. כאשר הוא קורא לכהן לבוא, הוא כבר נרעד ומדוכדך. על כן ה' חס אף על כליו הפעוטים.

לסיכום: כל הלשונות המביעות שמחה על אובדן הרשעים נאמרו:

[א] או מבחינת בני אדם שסבלו מהרשעים ההם (כמו מאמרם בסנהדרין לט ע"ב, קיג ע"ב) ועוד, אבל הקב"ה איננו שמח.

[ב] שמחת הקב"ה היא רק עד גמר ביצוע העונש. ואחר כך חוזר הרשע לכשרותו.

[ג] ויש עוד אופן ליישב, ע"פ דברי מהר"ל ("נצח ישראל", עמ' ס"ו) ששתי בחינות יש. מצד האדם היחיד, ומצד התכללותו בכלל ישראל. כפרט בלבד ודאי שהוא שנאו. אבל בבחינת שהוא אחד מכלל ישראל, הוא אינו מנותק מאהבת ה' לעמו. ובארנו זאת ב"אוצרות הראי"ה" (מהד' תשס"ב, חלק א' עמ' 177). וכך כתב הרב אברהם קוק: "ביחש לחיבורו של כל יחיד עם כללות האומה, כל אחד מישראל הוא צדיק וקדוש" (שמוה קבצים, קובץ ג פסקא רעד).

[ד] ויש אופן נוסף ליישב את הנראה כסתירה. שנאתנו לרשעים איננה "בעצם" אלא רק בבחינת הרחקה למען לא נלמד ממעשיהם. כך לשונו של הרב אברהם קוק: "ההרחקה מנגועי אלהים במחלות מתדבקות, אינה במקור של שנאה, כי אם ביסוד השמירה המכוונת עם הצדק הטהור [הערת המעתיק: למען לא נלמד ממעשיהם] במושגים של החלאים המוסריים, מצייר לו האדם אותם בתוארים של שנאה, כמו שמצייר לו את המושגים הרוחניים המופשטים בציורים כאלה, שיהיה אפשר לו להגות בהם" (מאמר "אפיקים בנגב", מובא ב"אוצרות הראי"ה" מהד' תשס"ב, ח"ב עמ' 121) ושם

מבאר שבשכל מפשיט האדם את הלבוש החיצוני הזה. אלא ש"הכח המדמה פועל את פעולתו בפועל ובמעשה [של הרחקה], שזה הוא תפקידו" (שם).

"אהבתי אתכם אמר ה', ואמרתם במה אהבתנו? הלוא אח עשו ליעקב נאום ה', ואוהב את יעקב" (מלאכי א', ב'). כותב אדמו"ר ר' צדוק הכהן שאעפ"כ שלמראית עין נראים יעקב ועשיו כאחים דומים במעשיהם, ה' אוהב את ישראל מחמת שורשם הנעלם ("רסיסי לילה", פסקא נ"ח עמ' 177; מהד' הר ברכה, עמ' 204).

וכן כתב מרן הרב אברהם קוק ("אורות", עמ' ע"ה) "ואוהב את יעקב שהיא תשובה ניצחת מספקת לכל תאנתם של המתאוננים קטני אמנה האומרים בכל דור ודור, וביותר בדור התגלות הישועה, 'במה אהבתנו?' וכו' וכו'. ואע"פ שהגלוי סותר זה לפעמים, אין בכך כלום. כי האמת הברורה הוא מאמר השבטים כולם "כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד" עכ"ל הרב. ישראל הם מאמינים בני מאמינים (שבת צ"ז ע"א)